

Похоронні звичаї і вірування у Бойків.

Подав Юрій Кміт.

Речі тут подані зібрав я у Дзвинячи Горішнім і Гвіздци Турчанського повіта. Треба сказати, що се тільки „окруша“ з обильної минулості, яке поводи-незамітно забуваєть ся й розсицаєть ся...

Признаки, по яким віщують смерть у яким домі, в ті: „Коли ся кому дащо теніо зародит, то певно буде в тім році вмирлиць, то ниhibна правда. Як ся свині снят, то мусить хтось у хижи умирати“.

Близьку кінчину пізнають: „Як ся бере хорого за ніс, а він ни має в носі руху, то певний знак, що вмере. Як по елею йде дим з хиж борзо, то хорий вмере, а як розстелит ся по хати, то подужат, злекшат му“. (Дзв. Г. — Николай Буряк).

„Як отиць з матірбов дуже жалуют за дітинов, то воно ни може вмерти. Як же ся дїтвак теніо мучит, то отиць і мати відступають го, утікают у село. Коли ни било ще вмирця в хижи, то теж хорий ни сконат. Несут на чужу хижу; або вбирают у чисте шматя, стелят млаку і переносят на свіже місце хорого; розсиляют ківліня на хижи і мечут на вимлю; мият вікна, що янгів ни може приступити, бо засувані“. (Дзв. Г. — Іван Морикінь Кривого).

У Гвіздци, коли хорий не може сконати, йдуть до таких, з якими він позаходив ся та мав суд, аби прийшли „спростити ся“; або беруть свіжу солону і свіже, випране простирало та простирають під нього; коли постелять на землі, то добре вважають на скін і беруть його швидко до постелі, бо „як би вмер на землі, то повідают, що сім літ вимля того газди ни хоче ро-

дити“; коли котрий таки не може вмерти, дають йому чисте шматя.

Вире гавда, мусить мити його „жона“, а діти мнє мати, жону випвають близькі сусідки, або крєвні.

„Наряджують“ на лаві під вікнами; стелють млаку, по млаці йде полотно; під голову, хто має „нарід“, шують „подуща“ і вкладають отави. Вбирають у сорочку й портки; заопасують волокою (вовняним шнурком), або крайкою; на голову дають шапку, а на ноги капці з полотна. Зоні дають купну сорочку, фартух (мальованка з білого полотна), білу запаску, або з квітами, капці або панчохи, світлячки (пацірки), чіпець і хустку.

Молодець дістає ще одну білу хустку, яку обсилають коло руки, а другу червону держить у руці; на палець дають перстень з воску, а до шапки пришпиляють вінець з барвінку. Подуща під головою в труні владжене з червоної хустки, в якій завинене сіно або отава. Дівчина убрана як до шлюбу; коси розплетені, вінець на голові, хустка через плечі, а краї на грудях.

Накривають мерця з головою полотном, а відкривають рано і „миют му тварь так, поки бив живий. Коль ся мив до типир, то й типир го треба вмивати, аж го сховают. Берут шматку, помочат у воду, пообтирают чисто і зновіль накривають“.

Коли нарядять, зараз уклякають і „бисїдуют пацірь“, хоть іще немає свічок, анї хреста.

На столі кладуть у черепку св. воду, з житних колосків кропильце, підшкрібок з хліба (мале бохоня), лампу з церкви і хрест, а на лаві коло мерця ставляють шість воскових свічок, застромлених у глину.

Дитину наряджують на столі; коло неї кладуть саме те, а ставляють чотири свічки.

Зараз по сконаню вибігає перед хату „жона, або дівка пустити голосом“ звістку про се. Пізнійше, коли посходять ся „жони“ — крєвняки та своячки, стають у ряд або на присні перед вікнами, або у хаті в часі студени, і заводять співучну голосом плачі-жалі. Се роблять звичайно рано й перед вечером, та коли прийдуть „носильники“ з хоругвами на обору і в часі похоронного походу. Тут подаю записаний мною плач у Дзвинячи Горішнім. Не пригадую собі, на чийому було се похороні; коли дяк співав „Святий Боже“, я незамітно нотовав собі виспівуваний „дівками“ жаль за помершим вітцем. Плач сей по-

вторюєть ся, лише в деяких місцях дороги роблять ся відповідні додатки, як се видко в наведеного мною. Був я теж свідком, як донька „розчала“ плач за „татцьом“, але якось не складало ся їй се, тоді зібрані довкола неї жони стали їй підповідати незаметно. Дочуте виголошувала вона на співний лад...

„Татцуню наш солоденечкий — золотийко наше! Ой ти вже заверташ на тоту дорогу від нас і від своїх сусідойків... Йо-йо-йой, золотийко наше солоденейке! Та ти тудя до ня в гостинойку ходив, та ти тудя до ня дарунойки носив, а ти пиртвоя хижя вже нидалеко... Коли-ж я тя ввиджу, татцуню мій солоденейкий... Йо-йо-йой, золотейко наше! Та ти свою дівойку лишаєш! Коли до ня завитаєш? Вже ся змля виметала... Ой, Ой ти, сестрице, його вже ся прждадала... Татцуню наш солоденейкий — золотийко наше! Йо-йо-йой! Надійойка моя, вже тя забирают, та вже тя до гробу спущают... Ту тя сонійко ни догрів, ту тя вітир ни додує... Золотийко мое!“

На того, що прийшов у день до мерця, кажуть: „Пішов бисїдувати пацїрь“; у вечір, у ночи: „пішов світити“. Кождий, що приходить, мачає колоски у водї і кропить мерця.

„Підносят і в нас фвілі коло вмирця, би борше ніч ішла. То найбільше хлопці, а ще як дістанут добре горівки. Берут йиглу, цвяхи, зшивають йидно з другим, прибивают фартух до лави. Як умер Лесьо Рїдош, то хлопці прибили цвяхом фартух до лави йидні жонї. Вона ни знала; встав і роздерла гет фартух. Мішают меджи сумне трохи такого...“

Красти крадут, оби лино захопили дащо. Коли вмер Горovníків Василь, тот Лимич, Петрів брат, то баба в Тирнови замїтала хижу і вкрала сокиру, тоту, що забивали нев труну, мотала в сьміте й трїски; пак Городничка відознала і відобрала.

Що я, єгомосць, видїв у Соколицї¹⁾: Вмерла сваха, там віддана моя дівка. Переночувалисьме, повмивали ся, збисїдували пацїрь, сват узав фляшку, наляв килїшок горівки, пішов за порїг до сїний і пив чирив порїг до мертвої жони горівку. Настуньо, дай Боже здоровля! Випив, пак увїйшов до хиж і частував людий. І у нас тото давно било. Роблят, оби їазда за жонов, а жона за їаздов ни банували.

Дїтинї дают до трунчати їрейцарь і до ями мечут їрейцар, бо пляц си укупує. Також дїти за вітцьом або матїрьов

¹⁾ Соколики.

мечут ірейцарі до ями на саме того. Давно тоги, що любили теніо пити, то си велів поїидни фляща горівки поставити у труну; котрий зноваль теніо любив курити, то просив поставити файку у диввище.

Як тіло возьмут з хижи, то родина обходить сьтів до трьох раз, аби ни банували. За газдов, газдинев, як мають виносити тіло з хижи, випущають зи стайні скотята, оби теж ни банували. Як поставлят труну на фуру, берут потрохи зи всього насіня і двоє хліба, завязуют у півку і кладут перед возом на оборі три рази" (Дзв. — Іван Морикінь Кривого). У Гвіздци, коли винесуть труну на обору й поставлят на возі, двоє з родини „обвержут“ завязаний узлик ріжного насіня „довкола труни, оби насіня за ним ни банувало, би ся родило“ (Михайло Жук). „Горниць, у якім стояла запята сьвічка, коли виносят з хижи, мечут у поріг, оби ся сказив, оби відийшов жаль. Поки мерцем ни торкнут у поріг, поти він чує. Тогди в останковий раз відкланят ся своїм порогам.

Матери і вітці ни йдуть до циркви за дітинов, оби ся діти годували. Ни йде теж газда за жонов і жона за газдов, бо би ся він ни оженив, а тота ни віддала" (Дзв. Г. — І. М. Кр.). У Гвіздци „за трунов ни йдут чужі жони, лише з його, або єї народу; з чоловіків ідут тоги, що запрошені, а до хижи приходят з того круга, а здалека ни йдут“ (Мих. Жук).

„Воду, яков миют умирця, виливають у нивзахідне місце, коди ся ни ходит. Няй нікому ни чкодит. Хижу, як заметут, несут сьмітя на сьвій ірунт і те в тот бік, де ни є царина, де ся ни оре" (Дзв. Г. — І. М. Кр.). У Гвіздци дуже боять ся мерця, тим то не цілуют його хиба у труну зверху або в хаті, або на оборі, тут де перідки, коліна, а більше ні. „Всьо по вмирци забирают, берут і то шматя, що в нім умер, ни дают го нікому, замітают хату і спалят, давно сипали та метали в дибирь, али люди відказували, бо стояло по биригах, або мечут у таке місце, де й худоба ни заходит, бо повідают, що й худобі чкодит: бохоня дают псови, а до місяти лют сьвіжої сьв. води, кладут хустину (кусник полотна) коло місяти, бо приходит душа тов водов мити ся і рубатков обтирати ся“ (Мих. Жук). Воду ставляють на вікні або столі. У Дзвинячи „у ви чирь ставлят на сьтів нисьвачену воду і хліб; у ночи приходит душа і кормит ся“ (І. Морикінь Кр.). „Як умре старий, то ще сьвітят скіпов або сьвічков цілу ніч, ніхто ни йде спати,

приходять сусіди і бисідують дащо, а за дїтваком сьвітят лампу, тоту демову, трохи скрутят і сплят" (Мих. Жук).

У Гвіадци дуже вважають на се, аби процесія рівночасно з священником прибула на обору небіжчика, там то стають біля придорожних хрестів і оглядають ся за духовним. Роблять тому так, бо „як ждуть на оборі, то нивадовго буде зновіль вмириць у ті хаті“.

„У нас коло мирця на вікно кладут чісок, аби се ни снів і ни приходив. Як би се кому в дому вмириць приснив і його кликав, аби му се ни вголошав, ни треба нич гварити. Мене раз кликав чирив вікно Городників Василь: Николаю, та ти ще ни снеш, відомкни ми, а я се ни відзивав. У нас звязуют мирцеви рубцьом вилиці, руки, й ноги, а пак як кладут до труми, розвязуют і тоти рубці ховають. Тим рубцьом підкурюють, як се снит вмириць" (Николай Буряк — Дзвиняч). „Як се приснит вмириць і чоловік захоріє зараз, тогди йдуть на гріб того мирця, берут у горниць зимлі, наливають води, миють тов водов хорого, а так несут тоту воду на цвинтарь, виливають на гріб, або на дзвони, або в двирі цирькви (в дїрку від ключа) і ставлять горниць на гробі гортаниць. Або роблят іще й так: Берут рубиць, яким звязували мирцьови руки, ноги й вилиці, пок лежав на лаві, і тим рубцьом підкурюють хорого" (І. М. Кр.). У Дидьові, коли приснить ся мати, то говорять: „Бодай ти дротана мітлице меджи очищами, зваряний камінище на головищу"! „Як приснит ся дівці парубок або парубкови дівка, то тра накще тот сон гварити до плота або до каміня, так чи до чилядника, аби се дащо злого ни стало" (Дидьова — записала Ліна Бодюрко).

Коли хто згадує про доброго небіжчика, говорить: „Богойко би му дав там легойки"!

„Нива банує за гздов і гздинев. Як першого року по смерти се вродит, то так буде банувати чирив сім літ, а як се першого року ни вродит, то ще буде чирив три роки банувати" (Дзвиняч — Николай Буряк).

Похоронні отже повіря і звичаї зосередковують ся біля самого розстання і біля охоронення живих перед світом померших. Повіря змальовують нам чоловіка надто привязаним до життя, до всіх його складних чинників, до землі і до всього, що має вона. Тому то розстаннє, а радше розпрощаннє в життєм вельми болюче... Окруженнє намагаєть ся влекшити хорому сей тягар; підпомагають „розсилити засилля", що держать його

міцно при собі, іноді відривають його насильно від тісних звязків, переносячи хорого або на „чужу хижу“, або на „млаку“, себто на приготовану підстїлку („післань“) для помершого.

Як хорий „банув“ за життям, так теж усе полишене тужить за ним... Кидають горцем у поріг, себто кидають банованне, аби розпирсло ся, аби покінчило ся разом з останковим чуттем, яке має пропадати з доторкненням труми об пороги... Сьвіт, до якого відійшов померший і в якому треба „окуплювати“ йому місце, та се, що стоїть з ним у контактї, дуже „чкїдне“ усьому живому, тим то ідуть у тому напрямі обезпечення і заховують ся обережности.

Згадаю тут іще про одно. У Дзвинячи мерли якийсь час діти на шкарлятину. В селї „ляк і тирвога“. Хтось пішов у саму північ на дзвіницю і задзвонив у всі дзвони. Се задзвоненне мало спинити смерть у її походах... Та про се не міг я розвідати ся нічого більше, чомусь здержували ся з поясненнями, хотя про инше розповідали мені дуже радо. Може про се дзвоненне знає хто основнійше та подасть до публичного відома, а поки що я ділю ся тим.

